

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№1

2026
yanvar

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[™]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX
COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 756 sahifa.
2026-yil, yanvar

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARI ASOSIDA INFRATUZILMA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	724
Saidova Kamolat Farhodovna	
XIZMATLAR EKSPORTI HAJMINING OSHISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	730
Alixonov Mirzoulug'bek Pahlavonjon o'g'li	
KORXONALAR IQTISODIY RIVOLANISHIDAGI TO'SIQLAR VA ULARNI OLDINI OLISH ORQALI KORXONA RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	735
Bobomirzayev Isroil	
ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ НЕФТЕГАЗОВОГО КОМПЛЕКСА В УЗБЕКИСТАНЕ.....	739
Бекмухамедова Малика Искандарбековна	
O'ZBEK TILIDA FONO-GRAFOSTILISTIK VOSITALARNING XUSUSIYATLARI	749
Islomov Dilshod Shomurodovich	

O'ZBEK TILIDA FONO- GRAFOSTILISTIK VOSITALARNING XUSUSIYATLARI

Islomov Dilshod Shomurodovich

Buxoro davlat universiteti doktoranti (DSc)

d.s.islomov@buxdu.uz

<https://orcid.org/0000-0001-8793-8031>

<https://buxdu.academia.edu/DilshodIslomov>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek tilida inson ruhiy holatini ifodalashda muhim ahamiyat kasb etuvchi fono-grafostilistik vositalarning o'rni va funksional imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ushbu vositalarning og'zaki va yozma nutqda namoyon bo'ladigan ekspressiv-emotsional xususiyatlari, ularning psixolingvistika va psixofonetika bilan uzviy bog'liqligi yoritiladi. Shuningdek, orfoepiya va orfografiyaning stilistika bilan tutashuvi natijasida yuzaga keladigan fonografik ifoda shakllari ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot jarayonida segment va supersegment birliklarning perseptiv xususiyatlari, punktuatsiya, shrift va grafemalarning stilistik funksiyalari misollar asosida dalillanadi.

Kalit so'zlar: fonostilistika, grafostilistika, fono-grafostilistik vositalar, inson ruhiyati, segment va supersegment birliklar, perseptiv xususiyat, psixofonetika, orfoepiya, orfografiya, stilistika, fonologiya, abstrakt birliklar, punktuatsiya, shrift, grafema.

Abstract. This article examines the role and functional potential of phono-graphostylistic devices in expressing the psychological and emotional states of individuals in the Uzbek language. It analyzes the expressive and emotive features of these devices as manifested in both spoken and written discourse, as well as their close relationship with psycholinguistics and psychophonetics. Particular attention is paid to the intersection of orthoepy and orthography with stylistics, which gives rise to various phonographic modes of expression. The study substantiates, through illustrative examples, the perceptual characteristics of segmental and suprasegmental units, along with the stylistic functions of punctuation, font, and graphemes.

Keywords: phonostylistics, graphostylistics, phono-graphostylistic devices, human psyche, segmental and suprasegmental units, perceptual features, psychophonetics, orthoepy, orthography, stylistics, phonology, abstract units, punctuation, font, grapheme.

Аннотация. В данной статье анализируется роль и функциональные возможности фоно-графостилистических средств в выражении психоэмоционального состояния человека в узбекском языке. Рассматриваются экспрессивно-эмоциональные особенности этих средств в устной и письменной речи, а также их взаимосвязь с психолингвистикой и психофонетикой. Особое внимание уделяется пересечению орфоэпии и орфографии со стилистикой, в результате чего формируются фонографические способы выражения. В ходе исследования на основе примеров обосновываются перцептивные характеристики сегментных и суперсегментных единиц, а также стилистические функции пунктуации, шрифта и графем.

Ключевые слова: фонстилика, графостилистика, фоно-графостилистические средства, психика человека, сегментные и суперсегментные единицы, перцептивные характеристики, психофонетика, орфоэпия, орфография, стилистика, фонология, абстрактные единицы, пунктуация, шрифт, графема.

KIRISH

Jahon tilshunosligida fonetika va stilistika, grafologiya va stilistika kesishuvi natijasida yuzaga kelgan fonostilistik hamda grafostilistik hodisalarni zamonaviy yondashuvlar asosida keng miqyosda o'rganishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mazkur zamonaviy yondashuvlar fanlararo integrallashuv, kommunikatsiya jarayonlari hamda ilmiy yo'nalishlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik mahsuli ekanligini ta'kidlash o'rinlidir. Chunki hozirgi zamon tilshunosligini integratsiyasiz, zamonaviy yondashuvlarsiz, innovatsion ilmiy qarashlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Shuningdek, bugungi global ilmiy makonda tilni faqat struktur-semantik tizim sifatida emas, balki inson omili bilan chambarchas bog'liq murakkab kommunikativ hodisa sifatida talqin qilish tendensiyasi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, mamlakatimizda kechayotgan so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan, zamon talablariga to'liq javob beradigan islohotlar mahsuli sifatida zamonaviy lingvistikaning antropotsentrik paradigmasi doirasida jadal shakllanayotgan pragmalingvistika, sotsiolingvistika, psixolingvistika hamda lingvokulturologiya sohaları chegarasida yuzaga kelgan fonostilistika va grafostilistika tadqiqiga bo'lgan ehtiyoj yanada dolzarblashib bormoqda.

Mazkur yo'nalishlar til birliklarining nafaqat lingvistik, balki psixologik, ijtimoiy va madaniy yuklamasini ham aniqlaydi. Fono-grafostilistik vositalar tilshunoslikni psixologiya bilan zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida bog'laydigan, inson nutqiy faoliyatidagi emotsional-ekspressiv holatlarni ifodalovchi eng muhim lingvistik mexanizmlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tovushiy va grafik vositalarning stilistik imkoniyatlarini kompleks tadqiq etish nutqning ta'sirchanligi va kommunikativ samaradorligini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Tilshunoslik inson tafakkuri va nutq faoliyatini o'rganishga yo'naltirilgan murakkab va ko'p qatlamli ilmiy tizim bo'lib, fonetika, orfografiya, stilistika, fonostilistika va grafostilistika kabi yo'nalishlar uning o'z predmeti, maqsadi hamda tadqiqot metodlariga ega bo'lgan alohida sohaları sifatida faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Mazkur sohalar til birliklarini turli nuqtayi nazardan – shakliy, funksional, estetik va kommunikativ jihatdan tahlil qilish zamin yaratadi. Xususan, fonetika nutq tovushlarining hosil bo'lishi va funksional xususiyatlarini o'rganar ekan, orfografiya yozma nutqning me'yoriy qoidalarini belgilaydi, stilistika esa til vositalarining nutqiy vaziyatga mos qo'llanish qonuniyatlarini tadqiq etadi.

Fonostilistika va grafostilistika esa tovushiy hamda grafik birliklarning ekspressiv-emotsional imkoniyatlarini aniqlash orqali tilning ta'sirchanlik salohiyatini ochib beradi. Bundan tashqari, o'zbek tilshunosligida ham tilni faqat struktur-semantik tizim sifatida emas, balki inson omili bilan chambarchas bog'liq kommunikativ hodisa sifatida talqin etishga asoslangan ilmiy qarashlarni ilgari surish mumkin. Ayniqsa, zamonaviy antropotsentrik va funksional yondashuvlar doirasida fonostilistika va grafostilistika masalalarining o'rganilishi tilshunoslik fanining rivojlanish istiqbollari bilan uzviy bog'liqdir. Demak, sohalar o'zaro integratsiyada tadqiq etilgandagina tilning nafaqat lingvistik, balki psixologik, estetik va madaniy jihatlari ham to'laqonli yoritiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Fonostilistika mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida XX asr o'rtalarida shakllangan bo'lib, bu masalaga birinchi bo'lib Sharl Balli (Charles Bally) e'tibor qaratgan. U o'zining "Traité de stylistique française" asarida til vositalarining, jumladan, tovushiy shakllarning ham ekspressiv va emotsional funksiyasi mavjudligini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Balliga ko'ra, fonetik vositalar nutqda subyektiv munosabatni ifoda etuvchi muhim stilistik omil hisoblanadi.

Rus tilshunosligida L.V.Shcherba fonetik vositalarning ekspressiv qiymatiga alohida e'tibor qaratgan. U tovush, intonatsiya va urg'uning nutqda ma'noni kuchaytirish va emotsiyani ifoda etishdagi rolini ta'kidlab, fonetik vositalarni nutqiy faoliyatning faol elementi sifatida talqin qilgan. Bu qarash fonostilistikaning funksional yo'nalishda rivojlanishiga asos bo'lgan.

Roman Yakobson fonetik va prosodik vositalarni kommunikatsiya modellari doirasida tahlil qilib, intonatsiya, ritm va tembrni poetik va ekspressiv funksiyani amalga oshiruvchi vositalar sifatida belgilagan. Olimning fikricha, supersegment birliklar nutqning estetik va ta'sirchanlik xususiyatini belgilaydi. Bu qarash fonostilistik tadqiqotlarda nazariy asos sifatida qabul qilingan.

I. R.Galperin fonostilistik vositalarning turli funksional uslublarda turlicha namoyon bo'lishini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Uning ta'kidlashicha, badiiy nutqda intonatsiya va tovush takrori kuchli ekspressiya kasb etsa, ilmiy va rasmiy nutqda ular me'yoriy va neytral xarakter kasb etadi. Bu yondashuv fonostilistikani funksional stilistika bilan bog'laydi.

A.A.Leontyev va N.I.Jinkin ishlarida fonetik vositalar nutqni idrok etish (persepsiya) va tinglovchiga ta'sir ko'rsatish nuqtayi nazaridan tahlil qilingan. Ularning fikricha, intonatsiya va tembr inson ruhiyatiga bevosita ta'sir qiluvchi omil bo'lib, fonostilistik vositalar psixolingvistik mexanizmlar orqali amal qiladi.

O'zbek tilshunosligida fonetik vositalarning funksional va stilistik xususiyatlari A.Abduazizov, Sh.Rahmatullayev, N.Mahmudov ishlarida yoritilgan. Xususan, A.Abduazizov fonetik birliklarning ijtimoiy-lingvistik va funksional qiymatini ta'kidlab, ularning nutqda ma'no va ta'sirchanlikni ta'minlashdagi rolini ko'rsatib bergan. Bu qarashlar o'zbek fonostilistikasining nazariy poydevorini tashkil etadi.

Qolaversa, o'zbek tilshunosligida A.G'ulomov, E.Qilichev, R.Qo'ng'urov, Yo.Tojievlar tomonidan o'zbek tili stilistikasiga oid darslik va o'quv qo'llanmalar nashr ettirilgan va ularda fonostilistikaga oid dastlabki ma'lumotlar berilgan¹. Shu bilan birga, o'zbek tilining tasviriy fonetikasini tadqiq qilishda V.V.Reshetov, Sh.Shoabdurahmonov, fonetika Abdullayev, A.G'ulomovlar; [o'zbek tili](#) fonetikasini 60-yillar oxiridan eksperimental o'rganishda A.Mahmudov va S.Otamirzayevalar; o'zbek tilining tarixiy fonetikasini o'rganishda fonetika Abdullayev, G'Abdurahmonov, A.Rustamov, Q.Mahmudov, H.Ne'matov, E.Umarov, A.Haydarov, M.Norovalarning xizmatlari ahamiyatga molik.

O'zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi nomli ilmiy asarida tilshunos olim A.Abduazizov: "Fonetika, tabiatdagi har qanday tovushlarni emas, balki inson nutq apparatida hosil bo'luvchi, ijtimoiy qiymatga ega bo'lgan nutq tovushlarini ham o'rganadi, tovushlarni esa fizika fanining akustika bo'limi tekshiradi"². "Fonetikaning maqsadi fonetik birliklarning akustik, anatomik-fiziologik va funksional asoslarini o'rganish va ularning til mexanizmidagi rolini aniqlashdan iborat"³ ekanligini aytib o'tadi. Darhaqiqat bu borada munosabatimizni bildirsak, tilshunos olim A.Abduazizov tomonidan ilgari surilgan mazkur fikrlar fonetikaning predmeti va vazifalarini aniq belgilab berishi bilan ahamiyatli bo'lib olimning ta'kidlashicha, fonetika tabiatda mavjud barcha tovushlarni emas, balki inson nutq apparati orqali hosil bo'ladigan va ijtimoiy ahamiyat kasb etuvchi nutq tovushlarini o'rganadi. Bu yondashuv fonetik tadqiqotlarni fizika fanining akustika bo'limi bilan chegaralashga urinish emas, balki tilshunoslikning mustaqil sohasi sifatida fonetikaning ijtimoiy-lingvistik mohiyatini ochib beradi. Shu bilan birga, tovushlarning fizik tabiati akustika tomonidan o'rganilishi haqidagi fikr fanlar o'rtasidagi funksional taqsimotni aniq ko'rsatadi. Ya'ni akustika tovushning fizik xususiyatlarini (chastota, amplituda, tembr) tadqiq etsa, fonetika mazkur xususiyatlarning nutq jarayonida qanday lingvistik vazifa bajarishini va ma'no farqlashdagi rolini tahlil qiladi. Bu holat fonetikaning faqat tavsifiy emas, balki funksional yo'nalishdagi fan ekanligini tasdiqlaydi. Olimning "fonetikaning maqsadi fonetik birliklarning akustik, anatomik-fiziologik va funksional asoslarini o'rganish" degan ta'rifi zamonaviy fonetik tadqiqotlar metodologiyasiga to'liq mos keladi. Ayniqsa, funksional aspektning alohida qayd etilishi fonetik birliklarning til mexanizmidagi o'zni va kommunikativ qiymatini aniqlashga imkon beradi. Bu esa fonetikani fonologiya, psixolingvistika va pragmalolingvistika bilan bog'lovchi muhim ilmiy asos sifatida namoyon bo'ladi. Demak, A.Abduazizovning qarashlari fonetik tadqiqotlarni kompleks, fanlararo va antropotsentrik yondashuv asosida olib borish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Uning ta'riflari fonetikaning predmeti, maqsadi va vazifalarini aniq belgilab berish bilan birga, fono- va grafostilistik tadqiqotlar uchun ham nazariy poydevor vazifasini o'taydi.

Shuningdek, o'zbek tilshunos, fonetist olimi D.Sh.Islomovning unga "Fonetik stilistika tovushlar biror bir stilistik maqsadlarda ishlatiladigan bo'lsa, ularning nutqni hosil qilish ahamiyatini: ritm, ohang, alliteratsiya va boshqalarni o'rganadi. Mahalliy koloritni berish maqsadida qo'llaniladigan talaffuzning komik, satirik singari substandart xususiyatlarini o'rganadi" tarzidagi ta'riflar ham berilgan. Shuningdek, "fonetik stilistika nutqning ta'sirchanligini oshirish vositasi sifatida nutq tovushlarining stilistik imkoniyatlaridan foydalanish usullari bilan qiziqadi"⁴ deb bildirgan ilmiy nazariyasi ham ahamiyatlidir.

Olima Q.Saparovaning ham "Rus va o'zbek tillari fonostilistikasining qiyosiy-tipologik tadqiqi (so'zlarning fonovariantlari materiali asosida)"⁵ nomli segment fonostilistika tadqiqiga bag'ishlangan doktorlik dissertatsiyasida nazariy fikrlar berilgan.

Demak, fonostilistika nazariyasi jahon va milliy tilshunoslikda Sh. Balli, L. V. Shcherba, R. Yakobson, I. R. Galperin, A. A. Leontyev hamda A. Abduazizov kabi olimlar qarashlari asosida shakllangan bo'lib, u nutqning tovushiy qatlarning ekspressiv, funksional va psixolingvistik mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi, albatta.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada muallif tomonidan ilmiy-nazariy tahlil, solishtirish, kuzatuv, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan.

1 Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiev Yo. Nutq madaniyati va uslubi asoslari. – T., 1992. – B.160.

2 Abduazizov A. O'zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi. – Toshkent: «O'qituvchi», 1992. – B.14

3 Abdullaev A. Hozirgi o'zbek tilida ma'no kuchaytirishning fonetik va morfologik usuli: Filol.fan.nomz. ...diss.avtoref. – Toshkent, 1970. – B.8

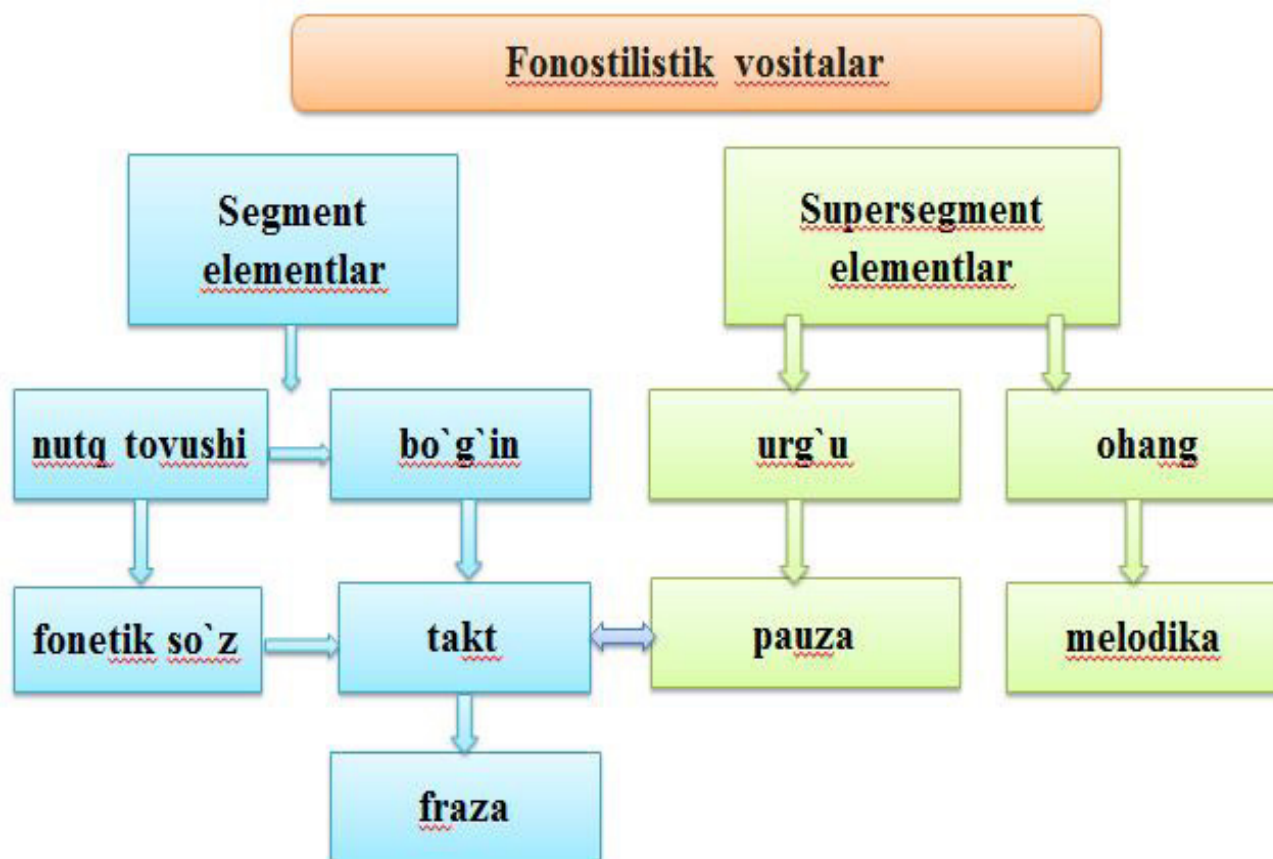
4 D.Sh.Islomov. "Fransuz va o'zbek tillarida fonostilistik vositalarning diskursiv-pragmatik tahlili" diss. 2023. B-37.

5 D.Sh.Islomov. "Fransuz va o'zbek tillarida fonostilistik vositalarning diskursiv-pragmatik tahlili" diss. 2023. B-38

TAHLIL VA NATIJALAR

Fonostilistik vositalar tilshunoslikda segment va supersegment birliklar orqali ifodalanib, ular nutq jarayonida tovushiy shakllarning emotsional-ekspressiv yuklamasini yuzaga chiqaradi hamda nutqning ta'sirchanlik va kommunikativ samaradorligini oshiradi. Mazkur vositalar intonatsiya, urg'u, pauza, ritm, tembr kabi prosodik omillar orqali namoyon bo'lib, nutqning subyektiv baholovchi munosabatini ifodalaydi. Fonostilistik vositalar so'zlarning nafaqat lug'aviy (denotativ), balki ko'chma va baholovchi (konnotativ) ma'nolarini shakllantirishda faol ishtirok etadi. Aynan tovushiy vositalar yordamida bir xil leksik birlik turli nutqiy vaziyatlarda turlicha ma'no va emotsional rang kasb etadi va bu fonostilistikaning semantika, pragmatika va psixolingvistika bilan uzviy aloqada ekanligini ko'rsatadi. Shu o'rinda qisqa xulosa qiladigan bo'lsak, fonostilistik vositalar til birliklarining ma'noviy imkoniyatlarini kengaytiribgina qolmay, nutq subyektining ruhiy holati, munosabati va kommunikativ niyatini ham ifodalovchi muhim lingvistik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Fonostilistik vositalarni odatda ikkita tekislik orqali o'rganish masadga muvofiqdir (1-rasm):

1-rasm. Fonostilistik vositalar

O'zbek tilshunos olimi A.A.Haydarovning "Grafik stilistikada matnning tipologik xususiyatlari, shu jumladan, punktuatsiya, shrift, grafemalarning hajmi va joylashuviga e'tibor beriladi"⁶, Ingliz tilshunos olimi J.Lich esa "Grafik uslubiy vositalar butun yozuv tizimiga tegishlidir: punktuatsiya, abzas va bo'sh joy" deb ta'rifladi, Bilol va Chimalar esa "Grafik vositalar gapda tizim shakllanishi, tuzulishi va tinish belgilari bilan shug'ullanishi"⁷ni e'tirof etishadi. Grafik o'zgarishlar faqatgina talaffuzning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirishdan emas, balki, urg'u bilan so'zlarni alohida ta'kidlab ko'rsatadi va mazkurning ta'kidning intensivligi, emotsional-ekspressivligini ifodalash uchun ham ishlatiladi.

Sof grafik vositalarga matn bo'laklarini abzas bilan yozish, bosh va kishik harflarda yozish, turli kattaliklarda yozilgan harflarni ishlatish, ayrim so'z va matn bo'laklarini kursiv bilan yozish, she'riyatda misralarni pog'onalar yozish, she'r qatorlaridan birini tushurib qoldirish va uning o'rniga bir necha nuqtalar qo'yish, matnda turli tinish belgilardan uslubiy maqsadda foydalanish kabilar kiradi (2-rasm).

6 A.A.Haydarov. "Grafik vositalarning uslubiy xususiyatlari. Ilm sarchashmalari. Urganch-2021, 3-son.

7 H.A.Jamolxonov. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent-2004.

2-rasm. Grafostilistikaning tarkibiy tuzilishi

Yuqoridagi jadvalda ko'rinib turganidek grafostilistik vositalar yozma diskurslarni yozishda va mazkur diskurslarni ekspressiv-emotsional, bo'yoqdorligini oshirishda hamda uni ko'rsatib berishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Mazkur jadval grafostilistik vositalarning tuzilmaviy (strukturaviy) va funksional tashkilini yaqqol aks ettiradi hamda grafostilistika hodisasining yadro-periferiya asosida talqin qilinishini ko'rsatmoqda, shunday yondashuv zamonaviy lingvistika, xususan, funksional stilistika va semiotika doirasida keng qo'llaniladigan metodologik tamoyillarga mos keladi.

Sxemada grafostilistika markazida "sof grafik vositalar" joylashtirilgani bejiz emas, chunki aynan grafemalar, shrift shakllari, harflarning kattaligi va joylashuvi kabi elementlar yozma nutqning birlamchi grafik ifoda vositalari hisoblanadi. Ular matnning mazmuniy qatlamiga bevosita aralashmagan holda, uning ekspressiv-emotsional va vizual ta'sirchanligini ta'minlaydi. Shu ma'noda, "sof grafik vositalar" grafostilistikaning yadrosini tashkil etadi.

Diagrammada ko'rsatilganidek, grafostilistik vositalarning periferik qatlamlari keng va rang-barangdir. Jumladan, matn bo'laklarini abzas bilan yozish, bosh va kichik harflardan stilistik maqsadda foydalanish, she'r qatlaridan birini tushirib qoldirish yoki uning o'rniga nuqtalar qo'yish, turli tinish belgilaridan uslubiy maqsadda foydalanish kabi hodisalar grafostilistik ifodaning kontekstual va pragmatik jihatlarini namoyon etadi. Bu vositalar matnning nafaqat tashqi shaklini, balki o'quvchi idroki va interpretatsiyasini ham boshqaradi.

Alohida ta'kidlash joizki, ayrim so'z va matn bo'laklarini kursiv bilan yozish, harflarning turli kattaliklarda berilishi yoki she'riyatda misralarning pog'onalab joylashtirilishi grafostilistik vositalarning estetik va poetik funksiyasini kuchaytiradi. Bu holat grafostilistikaning adabiyotshunoslik, poetika va diskurs tahlili bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, mazkur jadval grafostilistik hodisalarni markaziy (yadro) va ikkilamchi (periferik) qatlamlar asosida tizimlashtirib, yozma nutqda grafik shakllarning stilistik imkoniyatlarini aniq va mantiqiy tarzda yoritib beradi. Ushbu model grafostilistikaning nafaqat tavsifiy, balki funksional, pragmatik va antropotsentrik mohiyatini ochib berishda muhim nazariy ahamiyatga ega hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, o'zbek tilida fono-grafostilistik vositalar nutqning tovushiy va grafik qatlamida muhim o'rin egallab, og'zaki va yozma diskurslarning ekspressiv-emotsional bo'yoqdorligini ta'minlovchi asosiy lingvistik mexanizmlardan biri hisoblanadi. Ushbu vositalar orqali nutq mazmuni nafaqat axborot uzatish darajasida, balki tinglovchi va o'quvchiga ta'sir ko'rsatish, ularning idrokida estetik va psixologik rezonans uyg'otish darajasida ham namoyon bo'ladi.

Jahon fonologiyasi va fonostilistika tadqiqotlarida tovushiy va grafemik birliklarning funksional-stilistik imkoniyatlari nutqning kommunikativ samaradorligini belgilovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Xususan, intonatsiya, urg'u, ritm, pauza kabi supersegment vositalar hamda shrift, punktuatsiya va grafemalarning stilistik

qo'llanishi diskursning mazmuniy chuqurligi va emotsional rang-barangligini oshiradi. Bu holat fonostilistikaning fonologiya, psixolingvistika va pragmalolingvistika bilan uzviy bog'liqligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shuningdek, fono-grafostilistik vositalar har qanday matn, nutq va badiiy asarni qabul qiluvchiga qiziqarli, ravon va saviyali tarzda yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ular nutq subyekting munosabati, bahosi va ruhiy holatini ifodalash bilan birga, diskursning ta'sirchanlik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, inson ruhiy holatini tovushiy va grafik shakllar orqali ifodalash imkoniyati fono-grafostilistikaning antropotsentrik mohiyatini yaqqol namoyon etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiev Yo. Nutq madaniyati va uslubi asoslari. – T.: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
2. Abduazizov A. O'zbek tili fonologiyasi va morfonologiyasi. – Toshkent: «O'qituvchi», 1992. – B.14
3. Abdullaev A. Hozirgi o'zbek tilida ma'no kuchaytirishning fonetik va morfologik usuli: Filol.fan.nomz. ...diss.avto-ref. – Toshkent, 1970. – B.8
4. A.A.Haydarov. "Grafik vositalarning uslubiy xususiyatlari. Ilm sarchashmalari. Urganch-2021, 3-son.
5. H.A.Jamolxonov. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent-2004.
6. D.Sh.Islomov. "Fransuz va o'zbek tillarida fonostilistik vositalarning diskursiv-pragmatik tahlili" diss. 2023. B-37-38.
7. Islomov D. FRANSUZ TILIDA FONO-GRAFOSTILISTIK VOSITALAR: TIPOLOGIYA VA KLASSIFIKATSIYA // MUHANDISLIK VA IQTISODIYOT. – 2025. – T. 3. – №. 12.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100